

IX.

Testamenter fra Danmarks Middelalder.

Under ovenstaaende Titel har Professor Kr. Erslev for »Det kgl. danske Selskab« udgivet en Samling af i alt 93 Testamenter, eller alt hvad vi nu har af den Art historiske Kilder fra 1183 til c. 1448 — dog utvivlsomt kun en ringe Rest af de mange Testamenter, som i dette Tidsrum vare udstedte her i Landet, men vistnok til Gengæld en Del af de betydningsfuldeste. Det er en interessant og vigtig Samling, der giver værdifulde Oplysninger i forskellig Retning. Først og fremmest viser den Romerkirkens faste Tro paa, at hvad nogen giver ad pios usus, er sat i Sparekassen for Evigheden, medens Mennesket ellers ved sin Død maa forlade alt sit Gods. Herved var der aabnet en

tiltalende Udsigt for dem, der elskede deres, maaske surt erhvervede, Gods; tillige havde Kirken sikret sig en tilsyneladende udtømmelig Rigdomskilde; thi der er næppe noget af de mange Testamenter, hvori vedkommende ikke tillægger kirkelige og klosterlige Stiftelser eller kirkelige Personer større eller mindre Dele af sin Ejendom »in remedium animæ«. Naar dette fortsattes det ene Aarhundrede efter det andet, maatte Følgen nødvendig blive, at større og større Masser af Gods og Ejendom samledes paa den udødelige Kirkes Haand, saa meget mere som dennes Mænd i Regelen vare gode Bestyrere af og kraftige Værger for det Gods, der var betroet til deres Omsorg. Men samtidig voxede tillige Faren for, at Statsmagten er skjøn Dag vilde lægge sin kraftige Haand paa de ophobede Rigdomme, som Kirken ikke kunde forsvare, da de gamle Vaaben, Band og Interdict, i Tidens Løb havde tabt deres Kraft. Rigtignok fortælles der, at de katholske Bisper her i Landet, da Uvejret hang over deres Hoveder, trodsende skulle have sagt: »Haver Sankt Peder ikke Sværd, S. Lucius en Hest, S. Laurits Brød, S. Knud en Svend«¹⁾? Men hvad hjalp det! Da det kom til Stykket, viste det sig, at Sværdet var sløvt, Hesten var lam og Brødet muldent.

Det er ikke blot kirkehistoriske, men ogsaa topografiske, personalhistoriske og især værdifulde kulturhistoriske Oplysninger, Testamenterne indeholde. Man maa derfor være Udgiveren taknemmelig for det smukke Arbejde, saa meget mere som Texten er behandlet med sjelden Omhu. Kun maa det beklages, at Hr. Professor Erslev ikke vil gaa videre i Udgivelsen af Testamenter end til Midten af det 15. Aarhundrede, idet han ytrer, at de faa Testamenter, der ere bevarede fra den senere Del af Middelalderen, let kunne faa Plads i en mulig Fortsættelse af det ved ham paabegyndte og allerede til Aaret 1420 førte Repertorium over Danmarks Breve fra Middelalderen. Det turde dog vistnok ved nær-

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 160.

mere Granskning vise sig, at Testamenterne fra den sidste Del af Middelalderen ingenlunde ere saa ganske faa, saa at de samlede næppe ville indtage mindre Rum end de alt udgivne — jeg minder blot om et saa omfangsrigt Dokument som Ærkebiskop Birgers Testament. Dertil kommer, med Hensyn til Udgivelsens Ønskelighed, at medens mange af Testamenterne fra Tiden før 1450 tidligere have været trykte, gælder det samme ikke i tilsvarende Omfang for Testamenterne efter det nævnte Aar; desuden kunne flere af de trykte nok trænge til en grundig Revision¹).

Nærværende Udgave er forsynet med udførlige og med stor Flid udarbejdede Registre. Det første omfatter de talrige i Testamenterne forekommende Person- og Stednavne, hvilke sidste ingenlunde altid har været lette at forklare. Adskillige af dem ere derfor i Registeret mærkede med et Spørgsmaalstegn uden nærmere Forklaringsforsøg. Dette gjælder navnlig flere af de i Fru Gro's Testament af 1268 forekommende talrige Stednavne, til hvilke jeg her alene skal holde mig. Navnene i dette Aktstykke ere blevne særlig ukjendelige derved, at Skriveren, der mulig har været en gejstlig Person af fremmed Herkomst, sædvanlig sætter et H foran Navne, der begynde med en Selvlyd, f. E. Høm (c: Øm), Hasmønd (c: Asmild), Hescønbbec (c: Essenbæk). Med dette i Erindring mener jeg at kunne fastslaa, at »Høtensøn« (med Variant »Hotænsøn«) Munkekloster maa være Odense S. Knuds Kloster (det nævnes i Testamentet umiddelbart foran Dalum). »Høstrlid« i Thy

¹) Som Exempel kan anføres et i C. Thestrups Krigs-Armatur, S. 225 f. meddelt Testament, udstedt 1508 af Lars Wiffertsens Frue paa Næs, hvori mange kirkelige og klosterlige Stiftelser og Personer fra Aalborg og Omegn nævnes, deriblandt »S. Anthonii Kloster i Nørkiær« — aabenbart en Fejllæsning for Morkjær (i Angel). Jeg nævner det her, fordi denne Notits supplerer, hvad der tidligere er meddelt i dette Tidsskrift til Oplysning om Antonitermunkenes vidtstrakte Termineringer, der næppe ere overgaaede af nogen samtidig Munkeorden her i Landet (se K. S. 3. R. III, 237 f. 4. R. II, 194 ff.).

maa være Kirkebyen Østerild. Naar der i Testamentet staar: *Claustris in Hafhesilh* (med *Varianterne Hathesihl* ell. *Harhesihl*), *Stubthorp* et *Ghutum* (etc.), saa vil det næppe være rigtigt med Registret at gjøre det første Navn til et Klostersnavn; Stedet maa vistnok gjengives saaledes paa Dansk: Til Klostrene i Harsyssel, Stubber og Gudum (osv.) — Men hvad er »*ecclesia Høstrøld*»? Registret henviser til »*Hammer*» (skal vel være *Himmer*) Syssel, men giver ellers ingen nærmere Oplysning. Jeg tænker, at det er Østerbølle Kirke i Rinds Herred, der skjuler sig under Forklædningen; i ethvert Tilfælde svarer »*Høstr*» til Øster, som det ses af andre Navne. — »*Altare in Welø*» gjengives i Registeret saaledes: »*Welø (?) Kapel, Himmer Syssel*». Jeg ser ingen Grund til at lægge *Welø* i *Himmer Syssel*. I Testamentet nævnes Stedet mellem Klostrene i *Svenborg* og *Grinderslev*. »*Altare*» betyder da heller ikke *Kapel*. Der er Exempler nok fra Middelalderen paa særlige Alterstiftelser. *Welø* maa vel være *Vejlø* ved *Næstved* eller *Vejle* i *Fyn* (skreves i ældre Tid *Veiløf*), medens det ikke godt kan være *Kjøbstaden Vejle*, der i ældre Tid skreves: *Wæthel* ell. *Wedel*¹⁾.

Det andet Register indeholder »*Sagoversigt, systematisk ordnet*» under følgende Rubriker: 1. Slægtskabsforhold, 2. Livsstillinger, 3. Hus, Bohave og Husly, 4. Klæder og Smykker, 5. Landvæsen og Husdyr, 6. Byvæsen og Skibsfart, 7. Statsliv, Krigsvæsen og Retsforhold, 8. Kirkevæsen, 9. Skolevæsen og Bøger, 10. Mønt og Maal, 11. Forskel-

¹⁾ I Anledning af de her omtalte og andre gamle Bynavnes Afvigelser fra de nu gængse Former kunde jeg have Lyst til at gjøre opmærksom paa, at to nu saa forskellige Navne som *Gemzøe* (*Familienavn*, s. foran S. 258. 365. 267 f., stammende fra et Bynavn i *Bleking*) og *Javngyde* (*By* i *Aarhus St.*) vistnok oprindeligt have lydt ens, skjønt disse Navne nu næppe have et Bogstav tilfælles. I gamle Dage blev *Gemzøe* (nu *Jemshøg*) nemlig skrevet *Jamgøde* ell. *Jemgøde* (*Höjer*, *Sverige II*, 437), altsaa næsten samme Navn, som *Javngyde* i *Tulstrup Sogn* endnu bærer. Ogsaa i *Gjersløsa Sogn* paa *Øland* findes et »*Jemgøde*».

ligt. (Benyttelsen af denne »Sagoversigt« er betydelig lettet ved en tilføjet »Ordliste«). — Her skal kun fremhæves Artiklen »Kirkevæsen«, der indeholder et betydeligt Materiale til Oplysning om kirkelige Forhold i Middelalderen. Et Ord savnes dog med Forundring i Sagoversigten, nemlig »Præstegaard«. Imidlertid findes det i Testamenterne, om end maaske kun en enkelt Gang, nemlig S. 180⁸, hvor der gives en Sum »ad dotem ecclesie in Aal reparandam«. I Registret forklares dos som »Kirkens Kapital«; men denne Betydning passer ikke i Sammenhængen, og desuden er det utvivlsomt Præstegaarden (den »Medgift«, Præsten fik ved Embedets Tiltrædelse), der menes, ligesom i Scr. Rer. Dan. VIII, 259 Lin. 11 f. o., hvor Udgaven har det meningsløse Soten, medens der i det originale Haandskrift tydelig læses Dotem¹). — Men dette er jo kun Smaating. I sin Helhed er Skriftet en virkelig Berigelse for vor historiske Litteratur.

H. F. R.

¹, Jvfr. Du Cange. Glossarium ad Scriptores mediæ et infimæ Latinitatis: »Dos Ecclesiæ, Quod ad sarta tecta et Clericorum in ea derservientium sustentationem ab ædificatore confertur. Neque enim licet Episcopo Ecclesiam aut oratorium consecrare, nisi dos sufficiens Clericis in iis deservituris ab ædicatoribus conferatur«.